

TRAKAI — LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS MIKROKOSMAS

STEPHEN CHRISTOPHER ROWELL

Lietuvos istorijos institutas

Kiekvienas žmogus, kiekviena vieta turi savo istoriją, savo kilmę, nors ne visi tiksliai žino, kaip gyveno jų pirmtakai. Tačiau yra asmenų bei objektų, kurių žinoma praeitis turi platesnę reikšmę negu tokių paprastų individų, kaip Jono Petraičio arba net garbingo Kernavės miestelio senovė. Būtent Trakai – abeji, senieji ir naujieji – yra tokie¹. Tokie Trakuose esantys arba iš ten kilę istorijos bei kultūros paminklai kaip pilys, karaimų kenesa, Trakų Dievo Motinos ikona, XVI–XVIII a. Trakų pilies teismo knygos atspindi arba net sujungia įvairių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sričių paveldą. Trakuose galima matyti aukšto lygio XIX a. LDK „lenkiškojo“ Vakarų Europos diddvarių kultūros varianto paveldą, kitaip tariant, grafų Tiškevičių Užutrakio parką. Trakų bendruomenė dar atspindi iki 1941 m. daugiatautę LDK kultūrą, kuri daugelyje Lietuvos vietų jau seniai tyčia sunaikinta. Būtent todėl verta pagalvoti, kaip derėtų toliau saugoti, nors nekonservuojant mumifikavimo būdu, šį istorinį miestelį. Būtų galima įvardinti mažų mažiausiai keletą priežasčių, dėl kurių Trakai galėtų pretenduoti į Lietuvos kultūrai atstovaujantį vaidmenį bendrajame Lietuvos bei pasauliniame kontekste. Ne dėl to, kad tai, ką rodo Trakai, būtų pavieniui iš savęs unikalu arba itin reta; – daugelis miestų turi vieną arba porą išskirtinių bruožų, bet dėl to, kad lig šiolei Trakuose galima surasti visą dar nevisiškai sustingusį istorinio bei kultūrinio paveldo veiksmų kompleksą. Štai kodėl šio straipsnelio pavadinimas mini Trakus, kaip LDK pasaulio mikrokosmą, ypatingą vietą, kurioje galima matyti ne vieno įvykio, ne vienos asmenybės pėdsakus iš daugiau nei vieno istorinio laikotarpio ir jų tarpusavio ryšius. Ketinama peržiūrėti penkis Trakus liečiančius istorijos bruožus:

- I. Senųjų bei Naujųjų Trakų reikšmė gediminaičių tėvonijai, XIV–XVI a.;
- II. Trakai – ne „sostinė“, bet viena iš svarbiausių didžiųjų kunigaikščių sosto vietų;
- III. Trakai – savotiška alternatyva Vilniui, kaip politinių susitikimų fonas (XV a. diplomatinės veikloje);
- IV. Trakai – karaimų, žydų, totorių, rutėnų, lietuvių ir lenkų kultūros bei ūkio židinyš XV–XVII a. LDK istorijoje;
- V. Trakai – savotiška Vilniaus Tyniec ir Częstochowa? XIV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pagrindu jau buvo susiformavusi gedimi-

¹ *Issamesnė bendra Trakų istorija: Baliulis A., Mikulionis S., Miškinis A.* Trakų miestas ir pilys. Istorija ir architektūra (Vilnius, 1991). *Ten ir platesnė literatūra.*

Tačiau nei Senieji Trakai, nei tarsi jų įpėdinis, Naujieji Trakai, nebuvo LDK sostinė ta prasme, kuria dažniausiai šiais laikais suprantame tą terminą. Jie buvo viena iš keleto LDK valdovo arba valdančiosios dinastijos nario sosto, t.y. rezidencijos, vietų. Lietuvos didysis kunigaikštis turėjo keletą svarbesniųjų sosto/gyvenimo/apsistojimo vietų. Viduramžiais nereta valstybė vienos vienintelės sostinės neturėjo. Šv. Romos imperijoje kartais būdavo penkios „sostinės“. Dvyliktajame amžiuje buvusioje Lenkijos karalystėje kronikininkas Gallas Anonimas įvardijo net šešis karalystės pagrindinius sostus (*sedes regni principales*). Tam, kad išlaikytų savo valdžią, kunigaikštis turėjo pereiti per savo valdas, rodydamas save savo pavaldiniams. Tuomet jis galėjo lengviau maitinti savo palydą bei tarnautojų ratą. Dėl savo manijos sugalvoti anachronistinius terminus vokiečių istorikai tokią tradiciją vadina *Personenverbandsstaat*⁷. Prancūzijos bei Anglijos karalystėse valdžia buvo labiau centralizuota, tačiau net jose karaliui teko keliauti per valdas (dar ir XVI a. pabaigoje), naudotis skirtingais centrais skirtingiems reikalams, pvz., karūnuotis Reimse [Rheims], o ne Paryžiuje. Lenkijoje buvo du ypatingi centrai, Gnieznas ir Krokava. Lenkijos karalystės struktūra išlaikoma bažnyčios struktūroje. Vilnius taip pat įgijo solidesnį statusą po Krikšto, susikūrus Vilniaus vyskupystei. Vilnius tapo įvairių valdančiųjų struktūrų centru – kur susirinko ir pamažu apsigyveno ponų tarybos nariai. Tai svarbios pirklių bendruomenės centras, o dar vėliau, ten atvykus užsienio jėzuitų dėstytojams, mokslo centras. Vilnius tapo valdovo pagrindinė sosto vieta (net didžiajam kunigaikščiui reziduojant kitur) ir, laikui bėgant, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės sostine. Tačiau net vėlyvesniais amžiais kiti miestai – metropoliai, tokie kaip Gardinas arba Luckas, vaidino svarbų vaidmenį LDK gyvenime. Dar 1905 m. būta planų sukurti naują Lietuvos Respubliką su sostine Gardine. Tuo tarpu vėlyvesniais viduramžiais bei ankstyvesniais naujaisiais laikais (XIV–XVI a.) Trakai ilgam laikui buvo šešėlinė sostinė, valdovų mėgstama rezidencija, kęstutaičių atsargine tvirtove, nors jie nebuvo kito valdančio aparato namais. Valdovas ten gyveno ne *ex officio*, bet pagal savo norą. XVI a. politinėje historiografijoje, kitaip tariant Lietuvos metraščiuose, bei pačių Trakų gyventojų pasakojamojoje tradicijoje, visų pirmą karaimų tekstuose, šią realybę atspindi legenda apie tai, kaip didysis kunigaikštis Gediminas neva perkėlė savo sostinę (jo paties rezidavimo vietas, o ne vienintelės valstybinio sosto vietas prasme) iš Kernavės į Trakus, o paskui į Vilnių. Kitaip tariant, su Vilniaus kilimo legendomis artimai susiejama Trakų istorija. Istorikai spėja, kad vadinamoji Lietuvos metraščių trečioji redakcija, arba Bychovco kronika, buvo sudaroma, redaguojama Vilniaus vaivados Albrechto Goštauto aplinkoje⁸. Metraščiai gudriai susieja Goštautų šeimos istoriją su valstybės praeitimi. Pasak metraštininko, kažkoks Goštautas, rodos, atvedė katalikų misionierius į Lietuvą visa karta anksčiau nei Jogaila (t.y. Gedimino laikais), kitas Goštautas susigiminiavo su svarbios lenkų bajorų dinastijos poniu ir taip toliau. Savo valdininko karjerą didikas Albrechtas Goštautas padarė būdamas Naugarduko vietininku, Trakų vaivada bei pagaliau Vilniaus vaivada. Jis „prefigūruoja“ arba atspindi gediminaičių valdovų politiką⁹.

⁷ H. Boockmann, „Mittelalterliche deutsche Hauptstädte“, *Hauptstadt. Historische Perspektiven eines deutschen Themas*, sud. H.–M. Körner; K. Weigand (Münchenas, 1995), 34–46.

⁸ *Polnoje Sobranije russkich letopisej 32 (Maskva, 1975)*; Lietuvos metraštis. *Bychovco kronika, vertė ir komentavo R. Jastas (Vilnius, 1971)*, 71–72; Goštautai kaip gediminaičių 'vaiduokliai' – S.C. Rowell, 'Amžinos pretenzijos: arba kaip turime skaityti elitinę literatūrą', *Seminarai*, sud. A. Jokubaitis (Vilnius, 1998), 24–25.

⁹ *Jo biografiją parašė M. Kuzmińska: „Olbracht Marcinowicz Gasztold“*, *Ateneum Wileńskie*, 4 z.13 (1927), 349–391; 5 z. 14 (1928), 120–175.

Mes žinome, kad Trakuose mielai gyvendavo Vytautas (pagal ilgametę tradiciją jis ir gimęs Senuosiuose Trakuose), jo brolis didysis kunigaikštis Žygimantas Kęstutaitis (kuris buvo nužudytas Naujųjų Trakų pilyje), o paskui Lietuvos didysis kunigaikštis, lenkų karalius Kazimieras Jogailaitis. Kęstutaičiams Trakai buvo jų tėvonija, su kuria teoriškai jie galėjo elgtis, kaip norintys. Kazimieras taip pat turėjo stiprinti savo algirdaičių šaknį Trakuose. Tikrinant didžiųjų kunigaikščių itinerarijas, sunku pasakyti, ar valdovo apsigyvenimas Trakuose sietinas su reguliariais įvykiais, pvz., su tam tikromis bažnyčios šventėmis (tikriausiai ne), arba su medžioklės sezonu. Iš sukauptų toli gražu negalutinių 1392–1430 m. duomenų, Vytautas gyveno Trakuose 76 kartus per 20 metų, dažniausiai vasario, gegužės, birželio, rugsėjo, spalio bei gruodžio mėn.¹⁰ Jis gyveno dažniausiai Trakuose, Vilniuje, Kaune ir Gardine, nors ir apvažiuodavo visas LDK priklausančias žemes (platesnėse kelionėse, rodos, buvo liepos, rugpjūčio bei rugsėjo mėnesiai)¹¹. Kaip ir jo tėvo pusbrolis, Kazimieras Jogailaitis dažniausiai būdavo Trakuose ankstyvą pavasarį (vasario ir kovo mėn.), ankstyvą vasarą (liepos mėn.) arba rudens pradžioje (spalio mėn.)¹². Kai jis rezidavo ilgesnį laiką LDK teritorijose, t.y. 1480–1486 m., gyvendavo Trakuose tarp liepos ir spalio mėnesių – žr. 2 lentelę. Jo sūnus Aleksandras taip pat viešėdavo Trakuose liepos–lapkričio bei kovo–gegužės mėnesiais, sprendžiant pagal Lietuvos Metrikos duomenis¹³. Galima sakyti, kad toks laikas tinkamas medžioklėms¹⁴. Vakarų Europos istorikai yra pastebėję, kaip karalių perėjimai per savo žemes atspindi medžioklės reikalavimus; taip pat lenkų kunigaikščiai bei karaliai keliaudavo į tam tikras vietas pagal medžioklės kalendorių. Paukščių medžiotojas Kazimieras Jogailaitis apsilankydavo Trakuose ankstyvo pavasario sezono metu¹⁵. Trakuose stumbro medžioklės metu didžioji kunigaikštystė Elena kartu su dukterimi vos nežuvo, stebėdamos, kaip Aleksandras Kazimieraitis bandė pagauti tokią galingą žvėrį¹⁶. Gediminaitės taip pat saugodavo savo teisę dalyvauti medžioklėje, kaip matome iš Mozūrijos kunigaikščių žmonoms suteiktų privilegijų¹⁷. Vis tiek lieka aišku, jog tai toli gražu nereiškia, kad valdovai apsigyvendavo Trakuose vien tik dėl medžioklės. Įvairiomis progomis Trakai galėjo pateikti sceną tam tikram religiniam arba valstybės renginiui, būti pravažiavimo punktu kelionėje per kitas sritis arba atsipalaidavimo, pramogų centru.

Trakai buvo savotiškas rezervatas, kuriame didysis kunigaikštis galėjo pasodinti įvairius jam ištikimus elementus: karaimus, žydus, totorius, vokiečius, rusus, lenkus ir, savaime aišku, lietuvius. Nėra visiškai aišku, ar Trakų totoriai ir karaimai pradžioje buvo laisvi kolonistai ar

¹⁰ Žr. lentelę ir J. Purc, „Itinerarium Witolda wielkiego księcia Litwy (17 lutego 1370 roku–27 października 1430 roku)“, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, 74: *Historia*, II (1971), 71–115.

¹¹ Purc, „Itinerarium“, 76. XVI a. pabaigoje nežinomas *Philopatris* autorius rašė, kaip už tėvynę Lietuvą verkia Vilnius, Trakai, Gardinas, Kaunas ir Upių.

¹² I. Sulikowa–Kurasłowa, „Itinerarij Kazimira Jagellona (sostojanie podgotovki)“, *Issledovanija po istorii Litovskoj Metriki. Sbornik naučnych trudov*, II, sud. V.T. Pašuto ir kt. (Maskva, 1989), 264–335 (itinerarija nuo p. 269).

¹³ N.G. Berežkov, „Itinerarij velikich knjazej litovskich po materialam Litovskoj Metriki (1481–1530 gg.)“, *Archeografickij Ežegodnik za 1965 g.*, 180–205. Dažniausiai lankomos vietos iki 1506 m.: Vilnius, Trakai, Gardinas.

¹⁴ Žr. A. Samsonowicz, *Lowiestwo w Polsce Piastów I Jagiellonów* [= *Studia I materiały z historii kultury materialnej*, 62] (Wrocławas–Varšuva–Krokava, 1991) ir R. Jaworski, „Lowy Władysława Jagielly“, *Z biografistyki Polski późnego średniowiecza*, sud. M. Koczerska [= *Fasciculi Historici Novi*, 4] (Varšuva, 2001), 7–86. Žiemą Jogaila medžioklėdavo Lietuvoje, įskaitant ir Trakus – žr. ten pat, p. 74–75.

¹⁵ Samsonowicz, *Lowiestwo*, 29; Kazimieras – ten pat, p. 283.

¹⁶ Samsonowicz, *Lowiestwo*, 285.

¹⁷ *Iura Masoviae Terrestria. Pomniki dawnego prawa mazowieckiego ziemskiego*, sud. J. Sawicki, t.I (Varšuva, 1972) P. 8–9, Nr. 9.

karo belaisviai¹⁸. Kaip tai bebūtų buvę, jie vis dėl to turėdavo tiesioginį ryšį su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu. Tarp jų Vytauto asmens kultas gyvavo ilgus šimtmečius¹⁹. Trakuose valdovas (ypač Vytautas) galėjo šiek tiek lengviau tvarkyti savo ūkį. Nors jis negalėjo visada garantuoti savo įpėdinystės teisių į didįjį sostą, Trakus jis galėjo traktuoti kaip labiau asmeninį savo paveldą (ypač kadangi buvo iš Kęstučio linijos). Trakai su savo žvėrynu bei žvėrių turtingomis apylinkėmis buvo svarbus bei puikus medžioklės, karališkojo sporto, treniravimosi, kultūros bei dovanų surinkimo užsiėmimų centras. Tai pastebėjo tokie XV a. užsienio svečiai, kaip Kontarinis arba Žilberas de Lannoy'us. Bėgant metams Vilnius tapo vis stiprėjančių bendrijų bei politinių, bažnytinių jėgų centru, kuriame didysis kunigaikštis arba negyveno, arba net gyvendamas turėjo krypti daugiau dėmesio į kitus politinius, ūkinius luomus.

Kai flamandų kilmės veikėjas Žilberas de Lannoy'us atvyko į Lietuvą 1414 m. jis pastebėjo, kad:

Trakų mieste ir aplinkiniuose kaimuose labai daug totorių... tame mieste gyveno vokiečių, lietuvių, rusų ir labai daug žydų. Kiekviena tų genčių turi savo atskirą kalbą²⁰.

Ši padėtis gerai atspindėjo visą Didžiąją Lietuvos Kunigaikštystę, jos vidaus tarpteritinius ryšius, jos ekspansiją į pietryčius bei pagaliau jos atsitraukimą iš Krymo, Juodosios jūros pasaulio. Trakų žydai (tikriausiai turima omenyje karaimus) atvyko iš pietinių LDK dalių, kaip ir totoriai. Jie tarnavo valdovui prekyboje (su vakarais, Gdanske, ir rytais, ypač LDK Ukrainos žemėse). Jie tvarkė mokesčių mokėjimą Naugarduke, Minske, Putivle, Kijeve²¹. Jie palaikė ryšius su savo bendratikiais LDK pietuose, totorių valdomame Kryme, net ir Konstantinopolyje²². Tačiau jie negyveno sau patiems sukurtame gete. Trakų karaimų pirkliai bei mokslininkai (teologai) artimai bendravo su kitose Lietuvos dalyse bei užsienyje gyvenančiais karaimais. Visi žinome apie Izaoką Trakietį, kaip jis bendravo ir ginčydavosi su krikščionių pareigūnais, vyskupais, didikais, įskaitant tikriausiai ir Trakų vaivada, Steponą Zbaražskį, kuris 1576 m. Izaokui suteikė privilegiją mokyklai, *beth ha-midraš*, statyti. Galų gale Izaokas yra bene įtakingiausias LDK sukurtos knygos autorius, *Munimen fidei* [*Hizzuk 'emunah*: „Tikybės atrama“]²³. Tačiau jis nebuvo vienintelis toks disputantas. Iš Krokuvoje išlikusio rankraščio žinoma apie tam tikrą Kazimiero dvare apsilankiusį žydą, vardu Zub, kuris ginčyda-

¹⁸ *Kai kurie specialistai, pvz., S. Kryczyński, teigia, jog totoriai buvo laisvais kolonistais – S. Kričinskis, Lietuvos totoriai. Istorinės ir etnografinės monografijos bandymas, išv. T. Bairašauskaitė (Vilnius, 1993), 19–27; kiti, pvz., J. Tyszkiewicz, tiki, kad jie buvo karo belaisviai – J. Tyszkiewicz, Tatarzy w Polsce I na Litwie // (Varšuva, 1989), 147–148, 160–162. J. Soczak („Polożenie prawne“, 13–15, 25) mano, kad jie buvo karo belaisviai. Tyrinėtojų dauguma juos laiko laisvaisiais kolonistais iš chano Tochtamyšo ordos.*

¹⁹ Tyszkiewicz, Tatarzy, 148; tačiau nėra aišku, ar neva XVI a. totorių kūrinyms *Risale I Tatari I Lei nėra XIX a. falsifikatu – S.C. Rowell, „Lietuva, tėvyne mūsų? Tam tikrų XVI a. LDK raštijų pavyzdžiai“, Senosios raštijos ir tautosakos sąveika: kultūrinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patirtis, ed. R. Repšienė [= Senoji Lietuvos literatūra, 6] (Vilnius, 1998), 127–132.*

²⁰ S.C. Rowell, „Fifteenth-century Poland–Lithuania in the light of an anonymous Kraków notebook“, *Quaestiones mediaevi novae* 8 (2003); su vertimu į lietuvių kalbą: *Tas pats, „Nevisiška! atsiskyrusi tauta: Lietuvos žydija, Lietuva ir Europa“, Naujasis židinys–Aidai 2003:6, p. 335.*

²¹ Mokesčių arendos perteikiamos Trakų žydams: *Lietuvos Metrika, kn. 4, ll. 12, 136 [Naug.], 50 [Minsko], 36 [Putivlio], 35 [Kijevo, Žitomiro]. Trakų žydų pajamos iš kitų miestų: ten pat l. 29 [Gardine], 28r; 28v [Brasta], 28v, 98v [Kaunas], 81v [Stakliskės].*

²² J. Mann, *Texts and Studies in Jewish history and literature, II: Karaitica* (Philadelphia, 1935), //

²³ Rowell, „Lietuva, tėvyne“, 125–127; *Tela ignea satanae. Liber Munimen Fidei auctore R. Isaaco filio Abrahami ex manuscripto africano* (Frankfurtas, 1681).

vosi su totoriais bei katalikais dėl religijos, visų pirma dėl mūsų Viešpaties prigimties²⁴. Turint omenyje, kad neįtikėtina surasti kartu krikščionių, totorių bei žydų Krokuvos dvare ir kad iš Lietuvos Metrikos žinome apie Trakuose gyvenančius Zubus bei Zubecus, galima spėti, nors ne šimtu procentų, kad čia kalbama apie Trakų pilietį karimą.

Trakai ne vien tik platus LDK bei užsienio ryšius turinčių bendruomenių centras. Būdami mėgstama valdovo rezidencija, Trakai taip pat buvo savotiška LDK gyvenimo erdvė, scena, kurioje viešai vaidinama valstybės politika. Mes žinome, kad de Lannoy'us buvo priimtas valdovo Trakuose; mes irgi žinome apie įspūdingus diplomatinis susitikimus su Venecijos atstovais Trakų pilies menėje bei kitose salėse. Patys Trakai buvo tarsi scena, ant kurios vaidinamas diplomatų teatras. Kaip pavyzdį cituosiu 1483 m. susitikimą tarp valdovo Kazimiero Jogailaičio, jo trijų sūnų, įskaitant ir būsimąjį šventąjį Kazimierą, bei vokiečių ordino magistro. Magistro ataskaitoje skaitome, kaip jis:

Atvyko į Trakus, kuriuose tuomet gyveno jo karališkoji didenybė. Jį pasiuntė pas du karalaičius, kartu su Vilniaus vaivada, rusų kunigaikščiu, labai daug totorių, rusų ir 1100 žirgų; taip pat buvo daug trimitininkų. Šitie visi lydėjo magistrą iki jo apgyvendinimo vietos, į dvarą, esantį prie aukštesnės krikščionių Trakų parapijos bažnyčios.²⁵

Trakų, kaip paveldo komplekso, o ne atskirų išlikusių paminklų vietos svarba yra tai, kad mūsų dienomis dar galima įsivaizduoti šį Trakų mieste įvykusį ceremonialą. Kitų tautų paveldas taip pat vis dar matomas kompleksiskai Trakų mieste ir pilyse.

Trakuose būta daug savo tradicijas bei ryšius turinčių religijų. Katalikams Trakuose buvo sukurta Lenkijoje atrastos krikščionių erdvės rekonstrukcija. Jeigu Vilniuje matome naują lietuvių vavelį su katedra pilyje, katedra su šv. Stanislovo rankos relikvijoriumi, tai Senuosiuose Trakuose didysis kunigaikštis Vytautas sukūrė Tynieco benediktinų abatijos filiją²⁶. Naujuosiuose Trakuose laikomas stebuklingas Dievo Motinos paveikslas – katalikų piligrimystės objektas, kurio bruožai aiškiai sietini su stačiatikių kultūra. XVI–XVII a. maldininkai ateidavo į Trakus melstis prie šio paveiksl²⁷. Trakai figūroja valstybinio masto kulto erdvėje. 1599 m. Vilniaus jėzuitų kolegija organizavo žygį į Trakus pas Dievo Motiną prašyti pagalbos esant blogomis oro sąlygoms. Piligrimai ateidavo atsidedoti už pergales prieš mas-

²⁴ Rowell, „Nevisiška atsiskyrusi tauta“, p. 335 ir išn. 7.

²⁵ Prūsų valstybės slaptasis archyvas, Berlynas, rankraščio sign. OBA Ordensfolianten 18a II.126–136: „item am dornstage in vigilia Jacobi sancti apostolic qwam der herr hocmeister gen Tracken, do was Ko. Ma. Und sante dem herrn hocmeistern entgegen czwene seiner sone, die irluchten fursten herzog Albrecht und Allexandern und sust den herrn woiwoden von der ille mit eynem Rewsischen herczog und mit vil rittern, tattern und Rwißen bey xic pferd und mehr mit trometten, herer pawken wart der herr hocmeister gefurt und beleitet in den hoff neben der Cristen obirsten pfarrer kirchen zu Tragken“. (L126)

²⁶ T.M. Trajdos, „Fundacja opactwa benedyktinów w Starych Trokach“, *Analecta Cracoviensia*, 19 (1987), 245–254.

²⁷ Apskritai apie šį paveikslą skaityti: A. Baniulytė, „The cult of the Virgin Mary and its images in Lithuania from the Middle Ages until the seventeenth century“, *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai*, sud. T. Račiūnaitė [Acta Academiae Artium Vilnensis, 25] (Vilnius, 2002), 157–193, ypač p. 172–173, 177–79, kur irgi minimas popiežiaus nuncijaus 1639 07 16 pranešimas apie karaliaus Vladislovo IV Vazos kelionę į Trakus; Z. Kasperavičienė, „Trakų Dievo Motina“, *Kultūros paminklai*, 1 (1994), 118–128.

²⁸ Roma, *Archivum Romanum Societatis IESU, Historia, Lithuania*, 38 I (1589–1649), I. 14–16r – 1599 Jėzuitų maldininkų kelionė Trakuosna; I. 47v – Vilniaus kolegijos studentai eina pas Mariją 1610 m.; 42 II (1678–1679) I.384r – šv. Kazimiero šventė; Trakų Dievo Motina pati gražiausia Lietuvoje [1685–89 m.]; Czestochowa, 1629 m. – 38 II, I.156v

kolius, prašyti pagalbos prieš turkus bei kitais reikalais. Šiek tiek vėliau tie patys Jėzuitai pradėjo organizuoti piligrimystes į Częstochową²⁸.

Štai tiktai pora pavyzdžių, rodančių, kaip Trakai yra visos LDK kultūros bei gyvenimo bruožus atspindintis centras, tos XVIII a. despotų griebtos bei XX a. pačios gyventojų tyčia nurašytos valstybės paveldo kompleksas, kuris leidžia mums šiandien lengviau matyti turtingą Lietuvos daugiatautišką, daugiakultūrę praeitį ir dabartį. Trakų praeitis primena Lietuvos valstybės formavimosi dinamiką. Štai kodėl verta kovoti už šio komplekso unikalumo saugojimą. Trakuose dar po atviru dangumi kiekvienas gali išžvelgti Lietuvos bei lietuviškosios (valstybine, ne siaurąja etnine prasme) pasaulio kultūros paveldą, išdėstyta tarsi ant delno. Kaip skamba pačios UNESCO reklaminis šūkis: bendrieji žmonijos ryšiai kuriami per kultūrą, gerbiant kiekvienos tautos įvairiškumą ir tapatybę.

1 PRIEDAS

Lietuvos valdovų Vytauto, Žygimanto Kęstutaičio, Kazimiero, Aleksandro buvimas Trakuose

Skaitytojas turi turėti omenyje, kad ši medžiaga nėra galutinė ir kad valdovo buvimas Trakuose tam tikrais mėnesiais iš eilės nereiškia, kad jo rezidavimas ten buvo be pertraukų.

Lentelė I. *Ldk Vytauto buvimas Trakuose*

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1392												
1393												
1394												
1395												
1396												
1397												
1398												
1399				X								
1400												
1401												
1402												
1403												
1404												
1405												
1406												
1407												
1408												
1409					X							
1410					X					X		
1411				X								
1412				X	X		X	X				X
1413	X										X	
1414												
1415	X	X		X	X	X						
1416	X	X			X	X	X					X
1417		X	X					X		X	X	X
1418	X	X				X				X		
1419												
1420		X				X			X			X
1421						X			X		X	X
1422			X									X

1 lentelė. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto buvimas Trakuose

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1423				X	X					X	X	
1424												
1425				X								X
1426	X				X	X						
1427		?				X						X
1428	X	X										
1429		X				X					X	
1430		X							X	X		

Duomenys pagal J. Purc. „Itinerarium Witolda wielkiego księcia Litwy (17 lutego 1370 roku–27 października 1430 roku)“, Zeszyty naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 74: Historia, 11 (1971), 71–115.

2 lentelė. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Kęstutaičio buvimas Trakuose

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1432									X			X
1433	X											
1434					X			X	X			
1435		X					X		X			
1436	X					X						
1437		X					X					
1438	X				X			X				X
1439	X	X								X		
1440			X OBIT									

Duomenys pagal B. Barvinskio sudarytą valdovo itinerariją (B. Barvinskij, Žigimont Kejstutovič velikij knjaz litovsko–ruskij (1432–1440). Istorična monografija (Žovkova, 1905), 120–123. Dokumentacija labai negausi, todėl yra sunku daryti išvadas iš šios medžiagos. Tačiau tai, kas išliko, galbūt atspindi Žygimanto rezidavimo tendencijas (gyventi Trakuose rudenį bei žiemą).

3 lentelė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės–Lenkijos karaliaus Kazimiero Jogailaičio apsilankymas

Trakuose

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1440							X				X	
1441										X		
1442						X	X					
1443												
1444												
1445												
1446												
1447		X*										
1448		X										
1449				X	X			X				
1450												
1451	X			X								
1452		X										X
1453	X											
1454												
1455			X									
1456							X					
1457		X										
1458												
1459				X								
1460												
1461												
1462												
1463			X									
1464												
1465		X										
1466	X											
1467			X									
1468		X										
1469												
1470												
1471			X									
1472												
1473		X	X									
1474												
1475				X								
1476												

* Tikriausiai čia Sulowska–Kuriasiowa klysta, kaip nurodo Węcowski, p. 156.

3 lentelė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės–Lenkijos karaliaus Kazimiero Jogailaičio apsilankymas Trakuose

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1477		X										
1478												
1479												
1480		X	X				X	X	X	X	X	X
1481			X						X	X	X	X
1482		X	X			X	X	X	X			
1483			X				X	X	X	X	X	X
1484							X	X	X	X		
1485												
1486			X	X	X	X	X	X	X	X		
1487												
1488		X										
1489												
1490			X									
1491												X
1492			X			obit Grodno						

Duomenys pagal I. Sulikową–Kurasiową, „Itinerarij Kazimira Jagellona (sostojanie podgotovki)“, *Issledovanija po istorii Litovskoj Metriki. Sbornik naučnych trudov, II, sud. V.T. Pašuto ir kt. (Maskva, 1989), 269–335; taip pat žr. P. Węcowski, 'Itineraria Jagiellonów', Studia źródłoznawcze 37 (2000), 153–63.*

4 lentelė. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės–Lenkijos karaliaus Aleksandro Kazimieraičio buvimas Trakuose

Metai	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1492											X	X
1493					X		X	X	X	X		
1494							X		X		X	
1495								X				
1496					X	X						
1497												
1498							X	X	X	X		
1499												
1500												
1501			X	X			X	X				
1502												
1503												
1504												
1505												
1506												

Duomenys pagal M. Neuman, „Itinerarium Aleksandr Jagiellończyka wielkiego księcia litewskiego, króla polskiego (czerwiec 1492–sierpień 1506)“, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 74: Historia, 11 (1971), 117–156.*

TRAKAI – A MICROCOSM OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

Summary

Everyone and everything has its own history, whether it aware of that history or not. The history of some people and objects has broader general significance than that of others. Trakai is one such place, with its castles, Karaite kenesset, miracle-working icon of Our Lady of Trakai, Trakai castle law books, that reflects life throughout the multi-cultural, polyethnic Grand Duchy of Lithuania. It is the home of nineteenth-century "Polish" versions of European manor style and art (the Tyszkiewicz Užutrakis [Zatrocze] Manor estate). This article looks briefly at several aspects of the history of Trakai: the significance of Old Trakai and New Trakai as a Gediminid residence-site in the fourteenth–sixteenth centuries; confusion over the concept of "capital city" in the Grand Duchy; Trakai's role as an alter-Vilnius as a stage for political and diplomatic theatre; Trakai and the Karaites, Tatars, Ruthenians, Lithuanians and Poles (XV–XVII cent.); Trakai as Tynieć or Czestochowa. Several new archival texts are presented here.